

Adaptief coronaonderwijs: lessons learned

Op donderdag 12 maart 2020 kregen we te horen dat fysiek onderwijs met onmiddellijke ingang niet meer mogelijk was, als gevolg van de oprukkende coronapandemie. Alle onderwijsorganisaties in Nederland hebben hierop gereageerd door in een ongelofelijk snel tempo over te stappen op online onderwijs. Vaak werd de transitie in een weekend gerealiseerd. De verwachting was dat we na een paar maanden wel weer zouden terugkeren naar de 'normale' onderwijssituatie. Deze hoop bleek helaas ijdel. Nu, ruim een jaar later, heeft corona nog steeds effect op de inhoud, vorm en organisatie van het onderwijs.

Een goed moment om eens terug en vooruit te kijken. Wat zijn de ervaringen met online onderwijs? Wat leert deze coronatijd ons over het functioneren van het onderwijssysteem? En wat zijn mogelijke langetermijneffecten? Om deze vragen goed te kunnen verkennen is begrip van het functioneren van het onderwijssysteem belangrijk. Ik zie het onderwijssysteem als een mooi voorbeeld van een Complex Adaptief Systeem (CAS).

Het kenmerk van een complex adaptief systeem is dat het uit een groot aantal actoren bestaat die tamelijk autonoom kunnen handelen. De sturing van z'n complex adaptief systeem geschiedt vooral via afspraken, regels en richtlijnen. Een belangrijke eigenschap van dit soort systemen is dat ze kunnen leren. Hierdoor kunnen ze goed omgaan met veranderende omstandigheden, ze zijn met andere woorden adaptief. Die adaptiviteit ontstaat vooral door de reacties van individuele actoren. Vertaald naar het onderwijs vormen de docenten de autonome actoren en stelt het ministerie van OCW de regels en richtlijnen op. Nu houden autonome actoren over het algemeen niet van regels en richtlijnen, wat het continue debat over verantwoordelijkheid in het onderwijs verklaart.

Even terug naar de invloed van corona. Door het autonome en adaptieve karakter van docenten heeft de omzetting van campus- naar online onderwijs zeer snel plaatsgevonden. Binnen de technische randvoorwaarden van de organisatie is een grote diversiteit aan online onderwijs ontstaan. In het begin was bij zowel de docenten als studenten sprake van een positieve spanning. De docenten waren over het algemeen trots dat het ze gelukt was zo snel online te gaan. De studenten vonden het ook wel prima, het was weer eens wat anders.

Na enige tijd begon de stemming bij zowel de docenten als de studenten om te slaan. College geven achter een scherm bleek erg vermoeiend en online interactie met studenten was lastig en kostte ook nog veel meer tijd. Ook de studenten waren het zat om dagenlang eenzaam op hun kamer achter een beeldscherm te zitten.

Wat ook weer eens pijnlijk duidelijk werd is dat onderwijs veel meer is dan kennisoverdracht. Gert Biesta stelt dat het onderwijsproces drie verschillende doelen heeft: 1) kwalificatie, 2) socialisatie en 3) persoonsvorming (subjectivering). Met het online onderwijs wordt over het algemeen redelijk tot goed invulling gegeven aan de kwalificatiefunctie. De socialisatie- en persoonsvormingsfunctie komen echter maar zeer beperkt aan bod. Studenten leren ook veel van elkaar en een online bijeenkomst is niet hetzelfde als een groepsdiscussie op de campus. Door corona is het belang van fysiek onderwijs in groepen voor met name de socialisatie- en persoonsvormingsfunctie nog eens extra duidelijk geworden. We hebben inmiddels alweer ruim een jaar ervaring met online onderwijs en bij zowel de docenten als de studenten is er een zekere mate van gewenning opgetreden. We vinden het nog steeds niet leuk, maar we zijn er wel steeds beter in geworden.

Wat gebeurt er in september, als het merendeel van de bevolking gevaccineerd is? Er zijn personen die stellen dat het onderwijs blijvend ingrijpend zal zijn veranderd. Ik geloof hier helemaal niets van. Een eigenschap van een complex adaptief systeem is dat het zichzelf goed in stand kan houden bij grote externe schokken. We hebben dat gezien bij de coronaschok: het onderwijs ging gewoon door. Een tweede eigenschap is dat het systeem weer zoveel mogelijk terugkeert naar zijn oude situatie als de externe druk wegvalt. Het systeem keert echter nooit meer exact terug naar de oorspronkelijke uitgangssituatie. De positieve aspecten van het geleerde zullen blijvend worden toegepast.

Voor het onderwijs betekent dat gewoon weer onderwijs op de campus, aangevuld met online modules ter ondersteuning van de kwalificatiefunctie. Een volwassen combinatie van online en klassikaal leren, ook wel blended education genoemd. De coronapandemie heeft ons op dit punt veel geleerd. Ook het aanbod van geo-onderwijs zal in de toekomst blended zijn. Gelukkig hebben we hier binnen ons werkveld met de opleiding GIMA (Geographical Information Management and Applications) al jarenlang ervaring mee.

Arnold Bregt

Hoogleraar Geo-informatiekunde, Wageningen University
arnold.bregt@wur.nl

Arnold Bregt

